

УДК 811.581

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.9>

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ ДІН ЛІН «ЩОДЕННИК СОФІ»

Наталія В. Коломієць

кандидат філологічних наук, доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

e-mail: natalia.kolomiets@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0171-6938>

Марія А. Маковська

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу

та Південно-Східної Азії

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

e-mail: m.makovska@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7831-6510>

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є виокремлення та опис лексико-граматичних трансформацій при перекладі з китайської мови українською оповідання Дін Лін «Щоденник Софі».

Для досягнення поставленої мети було використано такі методи дослідження: описовий метод, застосований для аналізу теоретичних засад перекладацьких трансформацій, різноманітні методи перекладацьких трансформацій (у процесі перекладу уривків тексту художнього стилю), методи лінгвістичного спостереження (виявлення змін у структурах різних рівнів текстів

оригіналу та його перекладного відповідника) та дослідження сполучуваності мовних одиниць, а також типологічного (зіставлення мовних одиниць оригіналу та перекладу) і статистичного (зادля аналізу поширеності застосування окремих класів і типів перекладацьких трансформацій) методів.

Було проаналізовано переклад тексту художнього стилю, що дало змогу виявити та дослідити способи та методи відтворення мовних явищ китайської мови українською. Результати дослідження засвідчують, що більшість граматичних і лексичних трансформацій заснована на різниці у структурах мов. При перекладі необхідно враховувати відмінності граматичної та лексичної систем двох мов, але намагатися досягти адекватності при збереженні форми вихідного тексту.

Ключові слова: *китайська мова, китайська література, переклад, лексичні трансформації, граматичні трансформації.*

Вступ. Пріоритетна задача кожного перекладача – створити семантично-еквівалентний переклад до тексту оригіналу (Абабілова, 2021: 2). Однак у процесі перекладу слова окрім основного лексичного значення, куди входять звичайна та наукова форми визначення, досить часто містять додаткові – змістові потенції слова, конотативні та стилістичні значення. Саме тому обрати лексичний відповідник та застосувати його в умовах певного контексту, особливо під час перекладу художньої літератури, стає ще складніше. Для того, щоби вдало підібрати переклад до мовної одиниці оригіналу, перекладачу необхідно застосувати ряд перетворень на лексичному рівні, що змогли би якомога влучніше передати основне та (за необхідності) додаткове значення мовної одиниці оригіналу, водночас мінімізувати рівень розбіжностей між оригіналом та перекладом, і також органічно поєднати мовні одиниці перекладу з іншими лексичними одиницями на змістовому, функціональному та естетичному рівнях.

Таким чином, виникає гостра потреба у використанні лексичних трансформацій, які допомогли би зводити до мінімуму семантичні відмінності між лексичними одиницями оригіналу та їхніми перекладними відповідниками.

Лексичні трансформації у процесі перекладу – це заміна окремих лексичних одиниць оригіналу (наприклад, слів, словосполучень або сталих виразів) на такі одиниці у мові перекладу, які не є їхніми дослівними відповідниками або ж

мають певні відмінності у значеннях. Такі трансформації описують формальні та змістові зв'язки між словами та словосполученнями в оригіналі та перекладі, а їх використання під час перекладу допомагає досить влучно та злагоджено поєднувати лексичні одиниці, також органічно передавати їх в умовах контексту, що є вкрай важливим для перекладу художніх текстів. До лексичних трансформацій входять такі види перекладу як транскрибування, калькування, і лексико-семантичні заміни: модуляція, конкретизація, генералізація та ін.

Мета цього дослідження – виокремлення та опис лексико-граматичних трансформацій, які застосовуються при перекладі з китайської мови українською оповідання Дін Лін «Щоденник Софі».

У перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» близько 53% від усіх перекладацьких трансформацій припадає саме на категорію лексичних трансформацій, з них: 3,56% – транскрибування; 2,47% – калькування; 47,66% – лексико-семантичні заміни.

Досягнення поставленої мети зумовило вибір таких наукових **методів** дослідження: описовий метод, метод перекладацьких трансформацій, метод лінгвістичного спостереження та дослідження сполучуваності мовних одиниць, типологічний метод, статистичний метод.

Основна частина: опис матеріалу

Транскрибування. У процесі китайсько-українського перекладу досить поширеним є використання методу транскрибування, тобто відтворення лексичної одиниці за допомогою аналізу звукової форми слова мови оригіналу. Такий прийом застосовується у випадках, коли виникає необхідність відтворити фонетичний склад власних назв: компанії, видавництва, вулиці, театри, імена, прізвища тощо. На відміну від транслітерації, за основу якої взято перенесення графічної (буквенної) форми іншомовного слова, для перекладу ієрогліфічного письма використовується саме метод транскрибування, тобто аналізу піддається фонетична структура лексеми мови оригіналу (Українська бібліографічна енциклопедія). Використання уніфікованої системи транскрибування китайської ієрогліфіки українською мовою допомагає не лише уникнути

помилкової передачі звучання поданих у тексті лексичних одиниць китайської мови, але й стандартизувати китайські слова, власні назви та імена, тим самим мінімізуючи їхню відмінність від оригіналу. Саме тому для транскрибування окремих китайських лексичних одиниць українською мовою було взято за основу академічну систему транскрибування китайських слів та власних назв китайською мовою, також відому як «система Кірнсової» (Гобова, 2019: 96).

В оповіданні Дін Лін «Щоденник Софі» кількість власних назв у тексті оригіналу є незначною, відсоткове співвідношення використання методу транскрибування становить лише 3,56% від усієї кількості трансформацій. Так, наприклад, ім'я головної героїні – 莎菲 пропонується перекладати як *Софі*, 毓芳 – *Юй Фан*, 云霖 – *Юнь Лін*, 凌吉士 – *Лін Цзіши*, 劍如 – *Цзянь Жу*, 苇弟 – *Вейді*, 西山 – *Сішань*, 开明戏 – *вистави театру «Каймін»* тощо.

Саме зосередженість на звуковій формі китайських мовних одиниць зумовлює використання транскрибування при китайсько-українському перекладі власних назв. Метод транскрибування допомагає точно відтворити мовні одиниці оригіналу в умовах відсутності їх прямого відповідника, а використання стандартизованої системи транскрибування сприяє встановленню еквівалентів для передачі власних імен, географічних назв, організацій та окремих реалій у художньому творі.

Калькування. Калькуванням позначається переклад лексичної одиниці шляхом заміни її частин (наприклад, морфем або слів) лексичними відповідниками у мові перекладу. Цей прийом застосовується тоді, коли у мові оригіналу та перекладу існують паралельні лексико-синтаксичні структури, а також у випадках, де необхідно перекласти окремі мовні реалії, що вживаються лише у мові оригіналу і здебільшого включають переклад назв партій, міжнародних організацій, державних служб, мовних реалій тощо.

Проаналізувавши текст перекладу оповідання «Щоденник Софі», можна помітити тенденцію до поодинокого використання калькування у процесі перекладу, здебільшого представленого на перших сторінках твору. А отже, відсоток його використання становить лише 2,47% від усіх трансформацій

у тексті перекладу. Так, яскравим прикладом застосування цієї трансформації є переклад такого уривку: «把教育界, 党化教育, 经济界, 九六公债盘价.....全看完, 还要再去温习一次昨天前天已看熟了的那些招男女编级新生的广告, 那些为分家产起诉的启事, 连那些什么六〇六, 百零机, 美容药水.

– *Читаю про галузь освіти, партійне просвітництво, економіку й ціни 96 державних акцій... а тоді знову кидаю оком на уже звичні оголошення від учора-позавчора про пошук другої половинки й нових студентів, оті судові справи про розподіл сімейного майна, навіть якусь медицину “606”, панацеї, ліки для краси...».* До таких термінів, як 六〇六 – медицина “606”, 九六公债盘价 – ціни 96 державних акцій, 招男女编级新生的广告 – оголошення про пошук другої половинки й нових студентів та ін., було застосовано метод калькування з метою збереження стилю автора та смислового навантаження тексту оригіналу. Тобто у мові перекладу словосполучення відтворені методом буквального перекладу.

Застосування методу калькування при перекладі допомагає точно та влучно відтворити зміст і форму тексту оригіналу, мінімізувати їх розбіжності з перекладним відповідником та зберегти синтаксичну структуру речень.

Лексико-семантичні заміни. Лексичні перекладацькі трансформації, що належать до класу лексико-семантичних замінів, – це прийоми перекладу лексичних одиниць мови оригіналу за допомогою використання мовних одиниць мов перекладу, що не становлять їх прямих словникових відповідників, а виокремлюються методом добору певних логічних зв'язків між ними. Використання різних видів лексико-семантичних замінів дозволяє не просто підібрати максимально наближений до лексичної одиниці мови оригіналу відповідник, а й відтворити художньо-естетичну цінність змісту оригіналу, стиль автора та якомога точніше передати таке враження від прочитання перекладу, яке отримує реципієнт, читаючи твір в оригіналі.

Саме тому лексико-семантичні заміни – невід'ємна складова перекладу текстів художнього стилю. Варто також зазначити, що в перекладі «Щоденника Софі» цей вид трансформацій застосовувався найбільше і становить близько 47,6% від усієї кількості трансформацій. Основні прийомами, що

належать до цієї категорії, це: модуляція, конкретизація та генералізація.

1) Модуляція (смісловий розвиток). Прийом модуляції, також відомий як смісловий розвиток, – це аналіз лексичної одиниці мови оригіналу і добір логічним методом відповідного слова чи словосполучення, яке можна вивести з аналізу контексту мовної одиниці оригіналу. Цей спосіб допомагає підібрати доцільний та семантично наближений до оригіналу перекладний відповідник шляхом встановлення певних зв'язків між лексичними одиницями у тексті. Таким чином, значення слів, що зіставляються, досить часто пов'язані контекстуально (Матвеева, 2011: 1–3). Використання прийому модуляції не просто допомагає покращити якість перекладу, а й адаптувати відтворені в ньому лексичні одиниці оригіналу для реципієнта, тим самим передавши природність звучання мови оригіналу, тобто переклад має «читатися як оригінал» (Гончаренко, 2015: 291).

Під час перекладу оповідання «Щоденник Софі» метод модуляції використовувався найчастіше (понад 29,32% від усіх трансформацій припадає саме на цей спосіб перекладу), що передусім зумовлено значною відмінністю лексичних систем китайської та української мов. Наприклад, «并且剑如病, 还可以减少点我从前自怨自艾的烦恼。 – *До того ж, якщо це правда, то можна ще й трішки **полегшити** ту печаль, спричинену власним невдоволенням.*» 减少, яке дослівно означає «зменшувати, скорочувати, знижувати», що в даному контексті було замінене на українське «полегшити», таким чином наблизивши значення лексичної одиниці оригіналу до такої у мові перекладу.

Перекласти за допомогою методу модуляції означає не просто підібрати наближену за семантикою лексичну одиницю в мові перекладу, але й дібрати такі поняття, між якими існує певний логічний зв'язок, як-от: причина – наслідок, частина – ціле, спосіб – діяч тощо. Відповідності певних лексичних одиниць можна перевірити у спеціальних словниках, але досить часто такі зв'язки перекладач знаходить заново у процесі перекладу. Наприклад, «唉, 我想: 朋友呵, 请给我一点快乐吧..... – *Ах, подумала я, друзі мої, **подаруйте мені дрібку щастя...***». Зміст цього висловлювання передає тугу і самотність,

яку відчуває героїня, тому словосполучення 请给, що буквально перекладається як «прошу дати» і яке в українській мові більш притаманне офіційному стилю, доволі логічним чином за допомогою методу модуляції трансформується в розмовну лексему «подаруйте». Також до лексичної одиниці 一点 – «трохи» застосування методу модуляції допомогло підібрати споріднений український відповідник «дрібка» для підсилення поетичності та передачі емоційного настрою героїні.

Крім цього, модуляція використовується для зміцнення смислових зв'язків не лише на рівні слова, але й речення і навіть цілого тексту загалом, що допомагає наблизити переклад до оригінального твору на функціонально-стилістичному рівні. Наприклад, «不由的我心便慌张了, 好象我将跌入那可怖的不安中…… – *...моє серце проти волі починає тріпотіти, а мене саму охоплює страшенне хвилювання, я ніби от-от кудись провалюсь*». У даному випадку модуляція допомогла передати значення слова 慌张 – «розгубитися, панікувати, хвилюватися» за допомогою українського відповідника «тріпотіти» – часто й посилено битися (про серце).

Основним завданням методу смислового розвитку у процесі перекладу є аналіз та логічна заміна перекладних одиниць відповідно до контексту оригіналу. Використання методу смислового розвитку при перекладі художніх текстів допомагає мінімізувати розбіжності в лексичних системах мови оригіналу та мови перекладу, підтримувати логічну зв'язність між мовними одиницями оригіналу та перекладу, а також зберігати формально-змістову композицію тексту.

2) Конкретизація. Метод конкретизації при перекладі – це перекладацька трансформація, що застосовується шляхом підбору до певної лексичної одиниці мови оригіналу перекладного відповідника у мові перекладу (наприклад, слова, словосполучення або сталого виразу), що має значно вужче предметно-логічне значення. Застосування такої перекладацької трансформації в основному зумовлено семантичними інтерференціями лексичних структур мов, оскільки кожна мова керується сформованою унікальною мовною концептуалізацією світу. Так, наприклад, у лексичній системі мови оригіналу значення лексеми може бути занадто загальним, що

ускладнює можливість його застосування в умовах певного контексту в перекладі, а тому виникає необхідність в уточненні її значення. Крім цього, особливістю лексики китайської та української мов є варіативність значення лексичних одиниць, оскільки нерідко слова набувають смислових відтінків відповідно до контексту в якому вони вживаються.

Частка застосування методу конкретизації в китайсько-українському перекладі оповідання «Щоденник Софі» становить 4,09%, і здебільшого він використовується для уточнення смислового відтінку мовних одиниць оригіналу. Наприклад, у реченні «以及“赚钱和化钱”的人生意义 — і навіть **значення виразу** «заробляти й витратити гроші» в житті людини» слово 意义, що дослівно перекладається як «значення, сенс», представлено більш конкретизованим словосполученням «значення виразу», аби читач розумів, про що саме йдеться у цьому висловлюванні. З аналогічною метою було використано прийом конкретизації в такому висловлюванні: «这满足似乎要使人快乐得死才对。— **Це почуття задоволення піднесло би людину до сьомого неба, настільки воно сильне...**». Тут лексична одиниця 满足 внаслідок застосування прийому конкретизації у перекладі звучить як «почуття задоволення», адже основне словникове визначення лексеми «задоволення» — «дія зі значенням *задовольнити, задовольняти*», і лише у додатковому значенні вона функціонує як «стан та почуття вдоволення» (Словник української мови). Таким чином, лексико-семантичний метод конкретизації у даному випадку допомагає краще розкрити сенс висловлювання головної героїні, уникаючи при цьому багатозначності виразу.

Головною метою конкретизації є добір перекладного відповідника, який максимально наближений до сенсу лексичної одиниці оригіналу і містить більш загальне значення певного явища або предмета. Ця трансформація також допомагає правильно підібрати таку мовну одиницю, яка влучно передає основний сенс слова, словосполучення або виразу мовою перекладу, уникаючи при цьому будь-якої двозначності. Досить часто конкретизація використовується для уточнення значення, досягнення точності та наочності лексичних одиниць у перекладі, а також більш повної передачі змістової та виражальної структури тексту.

3) **Генералізація.** Прийом генералізації у процесі перекладу позначає заміну лексичної одиниці мови оригіналу з більш вузьким предметно-логічним значенням на мовну одиницю мови перекладу з більш загальним значенням. Цей метод є протилежним до конкретизації, про яку вже йшлося раніше, і в основному застосовується у випадках, коли в мові перекладу відсутнє явище або поняття, наведене в оригінальному тексті, або ж якщо необхідно підібрати узагальнений відповідник до явища чи поняття, поданого мовою оригіналу з метою більш чіткого викладу основної думки висловлювання. Генералізація є особливо продуктивною у випадках, коли перекладач може замінити видове поняття родовим і при цьому мінімізувати змістові та структурні розбіжності текстів оригіналу та перекладу.

У китайсько-українському перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» частка використання генералізації становить близько 14,25% від усіх трансформацій. При цьому варто також зауважити, що в процесі перекладу така лексико-семантична трансформація використовується як на рівні слова, так і речення. Наприклад, у реченні «假使他能把我紧紧的拥抱着, 让我吻遍他全身..... — *Якби він тісно-тісно міг мене обійняти, і дозволив мені розцілувати його **всього**...*» для словосполучення 全身, що дослівно означає «все тіло, з голови до ніг, цілий (про тіло людини)», при перекладі українською був підібраний прикметник «весь» у родовому відмінку, який, згідно із Словником української мови, означає «щось ціле, неподільне, взяте повністю» (Словник української мови). У цьому реченні більш доречним буде саме узагальнене значення лексеми 全身, яке не відволікає увагу від основного повідомлення — вираження глибоких почуттів дівчини до юнака. Іншим, не менш яскравим прикладом застосування генералізації є переклад речення «伙计, 开壶! — *Слуга, чайник!*». Оскільки в українській мові відсутнє слово, тотожне за семантикою до китайського 伙计 — «співробітник, партнер; робочий, найнятий на довготривалий термін; друг», видове значення лексеми замінено родовим «слуга», тобто «людина для особистих послуг, виконання доручень (у домі, ресторані, готелі)» (Тлумачний словник), що дозволило не просто мінімізувати розбіжності між мовними

одинацями, а й точно виразити зміст вислову. Крім того, китайське слово 开壶, що означає «чайник по вінця заповнений окропом» і також не має аналог у мові перекладу, було замінено способом генералізації на родове поняття «чайник» – «посудина, у якій заварюють чай або кип'ятять воду» (Словник української мови). У цьому випадку перекладач уникає проблеми обтяжливості перекладу, водночас узагальнюючи назву та зберігаючи структуру речення оригіналу. Генералізація також може поєднуватися в реченні з іншими видами трансформацій. Наприклад, у висловленні «我还以为我够大量, 太没报复人了。 – *Як на мене, то я була досить великодушна й анітрохи не злостива.*» використовується метод генералізації: 报复人 – «мститися людям» було замінено на більш загальне поняття «злостивий», за словником, – «сповнений злості, ворожнечі, недобррозичливості». За допомогою лексико-граматичного антонімічного перекладу прислівник 太 – «надто, надміру, вкрай» замінюється на протилежне «анітрохи» – прислівник, що вживається переважно перед присудком разом із заперечною часткою *не-* у значенні «зовсім, ні в якій мірі» (Словник української мови), що сприяє адаптації значення речення для його легкого сприйняття мовою перекладу, а також дотриманню структури речення.

Таким чином, використання прийому генералізації допомагає перекладачу підібрати аналог до мовної одиниці оригіналу, які би допомогли мінімізувати відмінності лексичних одиниць на смисловому, структурному та естетичному рівнях і також адаптувати лексико-семантичний склад мови оригіналу до його правильного сприйняття у тексті перекладу.

Основна мета застосування лексичних трансформацій полягає у передачі не лише змістової, а й художньо-естетичної цінності оригіналу, стилю автора та суми художніх засобів, представлених у творі. У процесі роботи над перекладом оповідання «Щоденник Софі» лексичні трансформації застосовувалися у близько 54% випадків, при чому домінантним став прийом лексико-семантичної заміни – модуляція – 29,32% від усіх трансформацій, а найменш уживаним – метод калькування – 2,47%. Це передусім зумовлено семантичною інтерференцією структур мов та необхідністю добору

мовних одиниць відповідно до їхнього логічного зв'язку та контексту.

Використання граматичних трансформацій у процесі перекладу в основному зумовлено істотними відмінностями граматичних структур мови оригіналу та мови перекладу. Наприклад, на відміну від української мови, у китайській існує визначена схема порядку слів у реченні – «Підмет + присудок + додаток», частиномовна належність мовних одиниць китайської мови є гнучкою, оскільки в цій кореневій мові слова не мають жодних граматичних показників – закінчень або відмінків, як це закладено в українській мові (Акбукдак, 2016: 34).

Грамматичними трансформаціями у перекладознавстві позначають перетворення, в яких граматична одиниця мови оригіналу в процесі перекладу переходить в еквівалент з іншими граматичними показниками мови перекладу. Така заміна може відбуватися на рівні слів і словосполучень, частин мови, членів речення та типів речення. Досить часто граматичні трансформації, як і лексичні, при перекладі потребують додавання або опущення певних елементів у реченні, тому нерідко використовуються разом із іншими видами трансформацій для досягнення адекватності перекладу.

До граматичних трансформацій відносять синтаксичне уподібнення, членування речень, об'єднання речень та граматичні заміни. Відсоткове співвідношення застосування граматичної категорії трансформацій у перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» становить близько 25,22% від загальної кількості трансформацій у тексті перекладу, де найчастіше застосовувалися методи членування речень – 9,86% та граматичні заміни – 9,6%. У ході аналізу тексту перекладу було виявлено застосування кожної з цих трансформацій, що дає змогу детально охарактеризувати такі види граматичних трансформацій, а також виявити мету їх використання у китайсько-українському перекладі оповідання.

Синтаксичне уподібнення. Синтаксичне уподібнення – прийом, у якому синтаксична структура мови оригіналу трансформується в паралельну за значенням до неї в мові перекладу. При цьому досить часто збігається кількість та порядок мовних одиниць в оригіналі та перекладі, зберігається

однаковий набір членів речення та послідовність їх розташування у тексті. Цей тип також відомий як «нульова трансформація» і переважно застосовується, коли в мові оригіналу та мові перекладу наявні однакові синтаксичні структури. Незважаючи на типологічні розбіжності української та китайської мов (китайська мова належить до кореневого типу, а українська – до флективного), у перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» все ж траплялися поодинокі випадки, коли використання прийому синтаксичного уподібнення допомагало якомога краще наблизитися до змістових та стилістичних особливостей оповідання у тексті перекладу. Тож, загальна частка використання цієї трансформації становить лише 1,92% від загальної кількості застосованих трансформацій, що передусім зумовлено відмінностями граматичних структур китайської та української мов.

Застосування синтаксичного уподібнення можна простежити вже з перших сторінок записів у щоденнику: «太阳照到纸窗上时, 我在煨第三次的牛奶。昨天煨了四次。— *Коли сонце освітлює заклеєне папером вікно, я нагріваю уже третю порцію молока. Вчора гріла 4 рази*». Перше речення оригіналу та його переклад – це складнопідрядні речення з підрядним часу, де підрядна частина 太阳照到纸窗上时 вказує на часовий проміжок виконання дії, зазначеної в головній частині речення, фактично повністю зберігається порядок слів у реченні (за винятком конструкції ... 时, оскільки при переклад українською сполучник *коли* переставляється в передпозицію до підрядної частини речення). Також варто зазначити, що ця трансформація може застосовуватися в комплексі з лексичними видами перекладацьких трансформацій, оскільки в даному випадку лексема 第三次的牛奶 за допомогою методу модуляції була перекладена з дослівного «третьоразове молоко» у словосполучення «третю порцію молока», що допомогло коректно передати сутність речення мовою перекладу. Таким чином, вдалося не просто зберегти структуру та стилістичне наповнення висловлювання у перекладі, а й влучно передати зміст оригіналу.

Нерідко синтаксичне уподібнення використовується для досягнення більшої точності та наочності перекладу

з дотриманням при цьому структури викладу тексту оригіналу. На відміну від поділу складних речень на складносурядні та складнопідрядні в українській мові, в деяких китайських дослідженнях, таких як «Дослідження складних речень у китайській мові» (《汉语复句研究》) автора Сінь Фуї, відсутній чіткий поділ речень на сурядні та підрядні. Натомість, у китайській граматиці пропонується поділ речень на безсполучникові та сполучникові, зокрема, до останніх відносяться речення зі сурядним зв'язком, протиставні, причинно-наслідкові, умовно-наслідкові та ін. (Акбукдак, 2016: 54–59). З огляду на подібність будови цих типів складного речення, можна провести паралель із синтаксичними структурами складного речення в українській мові і застосувати прийом синтаксичного уподібнення при перекладі наступного висловлювання: «对的，假使苇弟能够再聪明一点，我是可以比较喜欢他些。— *Справді, якби ж Вейді був хоч трішки розумнішим, то й подобався би мені трохи більше.*» До синтаксичної структури сполучникового умовно-наслідкового речення 假使, (就) було вдало підібрано її синонімічний відповідник складнопідрядного речення з обставиною допустовості, вираженою сполучниками «якби..., то...». Варто зауважити, що при китайсько-українському перекладі, текст нерідко доповнюється сполучниками для емоційно-стилістичного підсилення: *ж, й, би, хоч* та ін., що дозволяє адаптувати розуміння змісту, стилістичної та структурної властивостей оригіналу.

Особливістю нульової трансформації є підбір синонімічних синтаксичних структур шляхом зіставлення граматики мови оригіналу та мови перекладу, а також їх порівняльний аналіз. Застосування прийому синтаксичного уподібнення допомагає точно та влучно передати зміст, стилістику та характер висловлювання для більш удалого його розуміння в тексті перекладу і при цьому мінімізувати втрати у процесі перекладу з китайської українською.

Членування речень. Методом членування речення позначають переклад, у якому синтаксична структура речення в оригіналі фактично «розбивається» на дві або більше предикативних структур мови перекладу. Таким чином, формуються

прості або прості й складні за будовою синтаксичні структури, які значно простіше викласти мовою перекладу. Виділяють два основні способи членування речення: 1) внутрішнє членування – трансформація простого речення мови оригіналу у складносурядне або складнопідрядне мови перекладу; 2) зовнішнє членування – перетворення складного речення мови оригіналу на кілька простих у тексті перекладу.

Під час перекладу оповідання «Щоденник Софі» частка використання перекладацької трансформації членування становить близько 9,9% від усієї кількості граматичної категорії трансформацій. Також варто зазначити, що застосовувалися методи як внутрішнього, так і зовнішнього членування речення, щоправда, другий усе ж таки переважав з огляду на стильову особливість даного оповідання: здебільшого автор використовує складні речення, утворені сполучниковим та безсполучниковим зв'язком, які задля кращого сприйняття змісту оповідання було розділено на кілька простіших за структурою речень.

Наприклад, «我真愿意在这种时候会有人懂得我，便骂我，我也可以快乐而骄傲了。— *В такі моменти я дійсно хочу мати когось, хто б мене зрозумів. Якби й вилаяв мене, я би пишалась та раділа з цього*». Тут членування складного речення зі сполучниковим зв'язком, разом із методом компенсації втрат, допомагають виділити основну думку, подану у висловлюванні, та сформулювати її більш чітко у мові перекладу.

Натомість, у реченні «我也正不愿他们知道，说我病好，我就装着高兴。— *Та я просто не хочу, аби вони дізналися. Прикидаюсь веселою й кажу, що видужую*» було використано як метод зовнішнього, так і внутрішнього членування. Внутрішнє членування можна помітити у перекладі першої частини речення «我也正不愿他们知道 — *Та я просто не хочу, аби вони дізналися*», оскільки в даному випадку просте речення в оригіналі трансформується у складнопідрядне з підрядним причини української мовою. Натомість, зовнішнє членування застосовується до зв'язки 我也正不愿他们知道，说我病好，де речення з однорідними присудками 不愿意 та 说 розділяється в перекладі на два окремих речення: «*Та я просто не хочу, аби вони дізналися. ... кажу, що видужую*». У даному випадку

членування речення допомагає зберегти стилістичні особливості та емоційне забарвлення тексту оригіналу в перекладі.

Спосіб зовнішнього членування також допомагає виокремити основну думку окремої частини речення та доступно презентувати її для реципієнта шляхом трансформації складного речення зі сполучниковим зв'язком у декілька простіших. «这新朋友似乎是来得如此够人爱，但我却不知怎的，反而懒于注意到这些事。」 — *Цей новий друг, здається, мені до вподоби. Щоправда, я не знаю що зі мною коїться, бо мені навпаки байдуже на все це.*». Формат оповідання у вигляді датованого щоденника в зумовлює наявність так званих «хаотичних» речень, де думки головної героїні, викладені у рядках щоденника, зачіпають абсолютно різні грані її почуття. Аби допомогти читачу зрозуміти основну думку, закладену в цих записах, перекладач застосував метод зовнішнього членування для виділення окремих змістових тем у висловлюванні: перша частина складного речення зі сполучниковим зв'язком — про враження дівчини від нового друга, тоді як друга та третя — про її внутрішній душевний стан та переживання.

Таким чином, особливістю використання методу членування речення є прагнення полегшити сприйняття складних речень, поданих в оригіналі, та емоційно виокремити певні частини речення для передачі емоційних та стилістичних особливостей оповідання.

Об'єднання речень. Перекладацька трансформація об'єднання речень полягає у перетворенні простих синтаксичних структур оригіналу на складніші за допомогою їх об'єднання. Об'єднання є протилежним процесом до членування речення, проте «...при перекладі трапляється порівняно рідше, ніж членування. Але ми звертаємо на це увагу, оскільки у більшості випадків це найкращий спосіб досягнення адекватності» (Петрашик, 2017: 1–2). Загалом, у процесі перекладу оригіналу частка використання граматичної трансформації об'єднання становить близько 3,84% від загальної кількості трансформацій у тексті, що здебільшого зумовлено наявністю значної кількості складних речень.

Часто прийом об'єднання застосовується для сполучення однієї думки в тексті та, як і членування речень, застосовується

із стилістичною метою (Борисова, 2012:56).

Наприклад, в уривку «只以为一个男人的本行是会说话, 会看眼色, 会小心就够了。今天我看了这高个儿, 才懂得男人是另铸有一种高贵的模型。— *Раніше думала, що основні уміння чоловіка не більше, ніж красномовність, розуміння та уважність, але сьогодні, коли я побачила цього високого парубка, зрозуміла, що чоловіки мають ще інші, вищі й кращі якості*» зображується єдина тема — зміна поглядів головної героїні, а тому для наочного зображення її початкової думки щодо чоловіків і нової (після зустрічі із високим парубком) перекладач застосував метод об'єднання речень. Об'єднання двох складних речень у даному прикладі допомогло передати емоції головної героїні, її неабияке захоплення незнайомцем та його перевагу над іншими чоловіками, таким чином стилістично наблизивши текст перекладу до оригіналу.

Досить часто об'єднання простого і складного речень допомагає розвинути тему певного висловлювання. Так, у реченнях «但我的病却越深了。这真不能不令我灰心, 我要什么呢, 什么也于我无益。— *Та моє самопочуття дедалі гіршало: хвороба прогресувала, а отже, й настрої був поганий.*» можна простежити причинно-наслідковий зв'язок між складним та простим реченнями відповідно, а отже, спосіб об'єднання тут допомагає оформити цілісний та зв'язний переклад до уривку, при цьому зберігаючи композицію, змістове наповнення та стилістичне забарвлення, подані в тексті оригіналу.

Основною причиною використання методу об'єднання є відтворення стилістичних особливостей оформлення тексту оригіналу та збереження певних змістових зв'язків між смисловими значеннями простих речень. Таким чином, перекладач може покращити рівень сприйняття перекладу реципієнтами, досягнути стилістичної й змістової єдності тексту перекладу, водночас уникаючи використання «сухих» інформаційних речень у ньому.

Граматичні заміни. Метод граматичної заміни у процесі перекладу позначає перехід граматичної одиниці мови оригіналу в мовну одиницю перекладу, при цьому він змінює своє граматичне значення (Петрик, 2018: 201). Такі зміни часто відбуваються на рівні форми слова, частини мови, членів

речення, типів речення тощо, і в силу своїх особливостей вони трансформують лише граматичний аспект будови речення.

У ході аналізу тексту перекладу оповідання «Щоденник Софі» Дін Лін нами були виявлені граматичні заміни різного рівня, при цьому частотність їх застосування є однією з найбільших серед усіх граматичних трансформацій – 9,6%. Зокрема, заміна форми слова простежується у перекладі першого речення в оповіданні: «今天又刮风! – Сьогодні знову вітряно!». Як бачимо, односкладне речення китайською мовою, де присудок виражений дієслівно-об'єктним словосполученням 刮风 – «дує вітер», було трансформовано у безособове дієслово українською мовою – «вітряно». Використання методу граматичної заміни у даному випадку допомогло передати зміст речення, не змінюючи лексичної структури речення, а отже, і мінімізувати розбіжність із оригіналом.

Однак здебільшого граматична трансформація заміни використовується у поєднанні з іншими видами граматичних, лексичних та лексико-граматичних трансформацій. Так, у реченні «但我却拿笑代替了我的哭。 – Та замість сліз я натягнула на обличчя веселу усмішку» варто відзначити використання одразу кількох категорій трансформацій: непрямий додаток в оригіналі при перекладі було винесено у передпозицію до підмета – спосіб граматичної заміни, який дозволив виділити рему речення; присвійний займенник 我的 – «мій» було опущено завдяки використанню методу генералізації – лексичної трансформації. Таким чином перекладач зміг уникнути мовної надмірності, використавши замість займенника прикметник «веселу» для більш чіткого виділення антитези у висловлюванні. За допомогою лексичної трансформації модуляції 代替 – «замінити, замінити» було трансформовано у слово «натягнути» з метою дотримання стилістичних особливостей тексту та емоційного підсилення настрою героїні. Також для досягнення адекватності перекладу було використано метод компенсації втрат (лексико-граматична трансформація, про яку детально йтиметься пізніше), а тому речення було доповнене обставиною місця – «на обличчя». Таким чином, можна наочно простежити застосування граматичної заміни на рівні

структури речення в комплексі з іншими лексичними та лексико-граматичними трансформаціями в перекладі.

Граматичні заміни членів речення та структури речення при перекладі можна також простежити в такому реченні: «这固然可以混去一小点时间, 但有时却又不能不令人更加生气, 所以(上星期整整)的有七天没玩它.....». — *Звісно ж, так можна прогаяти годину часу, та інколи мене це ще більше дратує. Ось чому я цілісінський тиждень не бавилася так.»* У даному випадку перша частина особового речення МО методом граматичної заміни структури речення замінюється на безособове в тексті перекладу, підмет 这 у перекладі виконує роль обставини способу дії «так»; лексико-граматична трансформація цілісного перетворення допомогла спрямувати дію більше на головного героя, який під «людьми» в першу чергу має на увазі себе, таким чином повністю змінивши лексичну та граматичну структуру другої частини речення. Аби спростити зміст висловлювання для його адекватного сприймання у тексті, було також застосовано метод членування речення, тим самим було виокремлено третю частину складного речення в окреме просте речення. Крім цього, застосування граматичної заміни на рівні членів речення допомогло трансформувати третю частину складного речення зі сполучниковим зв'язком мови оригіналу, що належить до дієслівного класу речень 非主谓句, на двоскладове речення, де присудком та додатком в українську перекладі стала частина 没玩它. Натомість, зв'язка 上星期整整的有七天 виступила в ролі додатка і за допомогою методу модуляції була трансформована у словосполучення «цілісінський тиждень», яке в тексті перекладу використане як обставина часу. Для досягнення адекватності перекладу цього речення було також використано метод компенсації — лексико-граматична трансформація, що в даному випадку виявляється у використанні в перекладі підмета, вираженого займенником «я», тобто власне особа героїні.

Особливістю використання методу граматичної заміни є необхідність адаптації граматичних структур та характерних для китайської мови конструкцій із метою досягнення адекватності перекладу та його правильного розуміння реципієнтами. Також цей прийом допомагає уникнути мовної

надмірності, зберегти змістове наповнення та структуру тексту оригіналу й стиль його викладу, що, безумовно, покращує якість перекладу та його сприйняття.

Висновки. Отже, при перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» були використанні різноманітні лексико-граматичні трансформації, що дало змогу адекватно та еквівалентно здійснити переклад з китайської мови українською, зберігши сутність та літературну форму оригіналу. Використання різних методів та засобів перекладу зумовлене, в першу чергу, відмінностями в граматичній будові двох мов, а також відсутністю мовних відповідників у мові перекладу порівняно з мовою оригіналу. Основним завданням перекладача є влучно та вдало знайти такі відповідники без утрати семантичного змісту та форми тексту оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

Абабілова Н. М., Сидоренко Ю. І. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності текстів. *Теорія і практика перекладу: збірник наук. праць*. Миколаїв, 2012. С. 416–420. URL: file:///C:/Users/1/AppData/Local/Temp/Mik_2012_15_6_70.pdf

Акбукдак К. Г., Коломієць Н. В. Теоретична граматики китайської мови: навчальні матеріали для студентів ОР «бакалавр» спеціальності 035.06 – філологія (східні мови та літератури (переклад включно)) Київ, 2016. 63 с.

Борисова А. О. та ін. «Теорія та практика перекладу». Конспект лекцій для студентів денного та заочного відділення економічного факультету та факультету менеджменту за спеціальностями 6.050206 «Менеджмент ЗЕД» та 6.050103 «Міжнародна економіка» / [За ред. Удовенко І. В.]. Харків, 2012. 80 с.

Гобова Є. В. Проблеми передачі китайських слів засобами української мови. *Китаєзнавчі дослідження*. 2019. № 1. С. 94–103.

Гончаренко Л. О. Дискусійні проблеми процесу перекладу. *Наукові записки [Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя]. Філологічні науки*. 2015. Кн. 2. С. 31–34.

Матвєєва К. В., Мікрюков О. О. Типи лексичних трансформацій при перекладі художніх творів (на матеріалі творів Ф. С. Фіцджеральда «Tender is the night» та «The Great Gatsby»). URL: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2014/Philologia/7_156404.doc.htm.

Петрашик О. В. Членування і об'єднання речень при перекладі. *Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції «Cutting-edge science 2017»*. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstreams/94542897-2366-486f-ad5c-097737098ac3/download>

Петрик О. М. Прийом граматичних заміни як особливий вид перекладацьких трансформацій у поетичному тексті. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»* (Ніжин). 2018. №93(11). С. 200–207.

Словник української мови [Інститут мовознавства імені О. О. Потебні]. URL: <https://slovnuk.ua/index.php>.

Глумачний словник української мови у 20 томах [Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2021]. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>

Українська бібліографічна енциклопедія (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого). URL: <https://ube.nlu.org.ua>

丁玲《莎菲女士的日记》，主编：马森《小说月报》，出版社：骆驼，1999年04月 URL: <https://www.99csw.com/book/3350/index.html>

LEXICO-GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF DING LING'S STORY «SOPHIE'S DIARY»

Nataliia V. Kolomiets

PhD in Philology, Associate Professor
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
e-mail: natalia.kolomiets@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0171-6938>

Mariia A. Makovska

PhD in Philology
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
e-mail: m.makovska@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7831-6510>

ABSTRACT

The purpose of the study is to identify and describe the lexical and grammatical transformations during the translation of Ding Ling's story «Sophie's Diary» from Chinese into Ukrainian.

To achieve the goal, the following research methods were used: the descriptive method applied to the analysis of the theoretical foundations of translation transformations, various methods of translation transformations (in the process of translating passages of artistic style text), methods of linguistic observation (detection

of changes in the structures of different levels of the original texts and its translation respondent) and research on the compatibility of language units, as well as typological (comparison of language units of the original and translation) and statistical (to analyze the prevalence of the use of certain classes and types of translation transformations) methods.

The translation of the text of the artistic style was analyzed, which made it possible to identify and investigate the ways and methods of reproducing linguistic phenomena of the Chinese language in Ukrainian. As a result, it was found that most grammatical and lexical transformations are based on differences in language structures. When translating, it is necessary to take into account the differences in the grammatical and lexical systems of the two languages but try to achieve adequacy while preserving the form of the original text.

Key words: Chinese language, Chinese literature, translation, lexical transformations, grammatical transformations.

REFERENCES

- Ababilova N. M., Sidorenko Yu. I. (2012). Perekladats'ki transformatsii yak zasib dos'agnenn'a ekvivalentnosti tekstiv [Translation Transformations as a Mean to Achieve the Textual Equivalence]. *Теорія і практика перекладу: Збірник наук. праць [Theory and Practice of Translation: The Collection of Scientific Works]*. Mikolaiv, pp. 416–420. URL: file:///C:/Users/1/AppData/Local/Temp/Mik_2012_15_6_70.pdf [in Ukrainian].
- Akbukdak K. G., Kolomiets' N. V. (2016). Teoretyčna gramatyka kytaiś'koi movy: navčal'ni materialy dl'a studentiv OP «bakalavr» spetsial'nosti 035.06 – filologia [Theoretical Grammar of Chinese: Training Material for Students of Bachelor degree (035.06 – Philology)]. Kyiv [in Ukrainian].
- Borysova A. O. et al. (2012). «Teoria ta praktyka perekladu». Konspekt leksii for Students of Faculty of Economics and Faculty of Management [«Theory and Practice of Translation». Lecture Notes]. Kharkiv [in Ukrainian].
- Gobova Ye. V. (2019). Problemy peredači kytaiś'kykh sliv zasobamy ukrains'koi movy [The Problems of Transmission of Chinese Words with Means of Ukrainian Language]. *Kytaieznavč'i doslidženn'a [Sinology Studies]*, 1, pp. 94–103 [in Ukrainian].
- Gončarenko L. O. (2015). Diskusiini problemy protsesu perekladu [Debatable Problems of Translation Process]. *Naukovi zapysky Nizhyn'skogo deržavnogo universytetu imeni Mykoly Gogol'a. Filologični nauky [Scientific Bulletin of Nizhyn State University named after Mykola Gogol. Philological Sciences]*, 2, pp. 31–34 [in Ukrainian].
- Matveieva K. V., Mikr'ukov O. O. Typy leksyčnykh transformatsii pry perekladi khudožnykh tvoriv (na materialy tvoriv F. S. Fitsdžeral'da «Tender is the night» ra «The Great Getsby») [Types of Lexical Transformations in Translation of Artworks (based on the works by F. S. Fitzgerald «Tender is the night»)]. URL: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2014/Philologia/7_156404.doc.htm [in Ukrainian].
- Petrašik O. V. (2017). Členuvann'a i obiednann'a rečen' pry perekladi [Division and Combining of the Sentences in Translation]. *Materialy XIII mižnarodnoi*

naukovo-praktyčnoï konferentsii «Cutting-edge science 2017» [Proceedings of XIII International Conference «Cutting-edge science 2017»]. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstreams/94542897-2366-486f-ad5c-097737098ac3/download> [in Ukrainian].

Petrik O. M. (2018). Pryiom gramatyčnykh zamin yak osoblyvyi vyd perekkladats'kykh transformatsii u poetyčnomu teksti [The Method of Grammatical replacements as a Special Kind of Translation Transformations in Poetical Text]. *Literatura ta kul'tura Poliss'a. Seria «Filologični nauky»* [Literature and Culture of the Polesye. Serie «Philological Sciences»] (Nižyn), 93(11), pp. 200–207 [in Ukrainian].

Slovník ukrains'koi movy / Instytut movoznavstva imeni O. O. Potebni [Dictionary of Ukrainian Language / Institute of Linguistics named after O. O. Potebni National Academy of Sciences of Ukraine]. URL:<https://slovník.ua/index.php>. [in Ukrainian].

Tlumačnyi slovník ukrains'koi movy (2015–2021). [An Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. URL:<https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> [in Ukrainian].

Ukrains'ka bibliografična entsyklopedia [Ukrainian Bibliographical Encyclopedia (National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise)]. URL:<https://ube.nlu.org.ua> [in Ukrainian].

丁玲《莎菲女士的日记》，主编：马森《小说月报》，出版社：骆驼，1999年04月 URL: <https://www.99cs.com/book/3350/index.html> [in Chinese].

Стаття надійшла до редакції 02.04.2024